

Darja Zaviršek

IZBRISANI SVETovi

Rastko Močnik:
Extravagantia II. Koliko fašizma?
Studia Humanitatis – Minora,
Ljubljana 1995, 135 strani.

Postkomunistične družbe mislijo, da se vključujejo v svetovni sistem neo-liberalnega kapitalizma. Resnici bliže bi bila nemara intuicija, da se je ta sistem pravkar podrl. Podrl se je vsaj sistem, ki so ga sestavljala središča razvitega kapitalizma, podrejena regija "realnih socializmov" s središčem v Sovjetski zvezi in izkoriščani svet. Predstava o "vključevanju" ne vidi protislovij med središči, popolnoma slepa pa je za konstitutivni antagonizem med centrom in periferijo, med izkoriščevalskim in izkoriščanim delom sveta. Rastko Močnik, *Extravagantia II.*, str. 56.

Tako sem bil torej tudi sam, čeravno je bila doba nacionalnega socializma že zdavnaj mimo, vendarle vzgojen v nacional-socialističnem duhu, hkrati pa tudi v katoliškem, in sicer po preizkušeni avstrijski vzgojni metodi, ki ima na odraščajočega človeka grozljiv in uničujoč vpliv. Toda katoliško-nacionalso-

cialistični duh in katoliško-nacional-socialistične vzgojne metode so v Avstriji povsem normalne in običajne in daleč najbolj razširjene, zato imajo tudi na vse to, konec koncev nacional-socialistično-katoliško ljudstvo, grozljivo uničujoč vpliv.

Thomas Bernhard, *Izbris*, str. 178.

Mnogi menijo, da naj besede, ki se v svoji pomenski nabitosti vežejo na določen čas, na določeno osebo in v človeku nemudoma sprožijo plaz asociacij, uporabljamo kar se da natančno prav za določen čas in fenomen, saj drugače svojo pomensko nabitost izgubijo in obenem etiketirajo pojave, ki so drugega reda. To naj bi veljalo tudi za besedo fašizem. Drugi nasprotno trdijo, naj besede ne prepustimo ne ljudem ne dogodkom, še posebej, če so mračni, temveč jih uporabljamo, preoblikujemo in s pomenskimi zvezami, ki se vežejo na pretekle dogodke, ustvarjamo nove modele. Včasih pa nasprotnike uporabe besed z močno pomensko nabitostjo vodi zanikanje in potreba po ublažitvi realnosti, ki naj nekaj naredi nevidno ali pa celo tako začara, da bo izginilo. Tako so se namesto rasizmov začeli pojavljati etnocentrizmi in evropocentrizmi, namesto asimilacije inkulturacija, namesto nasilja konflikt. Ne samo načini za izvajanje zatiranja, tudi njegovo opisovanje je postalo bolj sofisticirano, mehkejše, manj transparentno. Ko pa se neki pojavi v sedanjosti realnosti poimenujejo fašizoidni, lahko postane orientacija v prostoru lažja ali pa takšna etiketa sproži plaz negativnih posledic. Naj bo tako ali drugače, na vprašanje, ki ga nosi podnaslov 'Koliko fašizma?', si lahko vsak bralec in bralka odgovorita sama zase. S tem postane fašizem iztrgan preteklosti in ga lahko uporabljamo kot model za pojasnjevanje nekaterih procesov, ki jih živimo v sedanjosti. Prav to pa je eden namenov knjige, ki obravnava ne samo procese fašizacije v Sloveniji, temveč išče njene strukturne vzroke, ki so vidni in nevidni, mnogi od njih pa so vgrajeni v parlamentarni strankarski sistem. Še prav posebno dobrodošle so piščeve analize vmesnih, nevidnih členov fašizacije, med katerimi je izpostavil predvsem govorico šolske književnosti. Prežitki, ki nam od teh procesov ostajajo, so nasilje, rasizmi – predvsem slovenski balkanizem, nova revščina in nove neoliberalne logike vsak-

danjega življenja. Procese fašizacije krepijo tudi tista mišljenja, ki ostajajo v rigidnih logikah binarnih opozicij, kot je na primer logika, ki postavlja v isti red komunizem in antifašizem.

Rastko Močnik je knjigo napisal kot prepletanje pojasnjevanja, razlag in novega spraševanja. Ko razumemo, zakaj se lahko zgodi, da bodo nove razočarane, obubožane in izigrane skupine ljudi v prihodnje volile populistične voditelje, ostane vprašanje, kje je izhod iz stanja, ko so izgubile smisel politične orientacije in ko parlamentarna demokracija ne more zares zadovoljiti nikogar več: ne tistega, ki je zgoraj, ne tistega, ki je spodaj. Tisti, ki so zgoraj, v svoji onnipotenci verjamejo, da ne potrebujejo nikogar več, in v svoji samozadostnosti postajajo vse bolj ločeni od drugih in potopljani v atomizirani nesmisel. Tisti, ki so spodaj, verjamejo, da so za njihovo situacijo krivi tisti, ki so prav tako na dnu in izkoriščani. Tako prve kot druge je lahko privedi v fašizem. Ker pa se zdi, da je knjiga napisana tudi zato, da ustvarja vizije, vidi avtor možnost za zaustavitev procesov fašizacije v tem, da ustvarimo novo "omrežje avtonomnih javnosti", ki bodo delovale kot protiutež sedanjemu strankarskemu sistemu in omogočile produktivno konfrontacijo s krizo parlamentarizma.

Čeprav se avtor iz ravni abstrakcije le tu in tam spusti na področje konkretnega, je vseeno ves čas jasno, da gre za dogodke fašizacije, ki so se dogodili v zadnjih nekaj letih. Vsakdo od nas bi lahko njegovemu spisku dodal svoj lastni spisek. Spomnimo se le, kako se govor o spolnem nasilju nad ženskami praviloma uporablja za to, da se v javnost lansirajo fašizoidni diskurzi, kot so tisti o tujcih, o pregnankah in pregnancih iz Bosne, o homoseksualcih, o ljudeh, ki so revni. Včasih pa se pod površjem tolerantnosti do človeka iz druge kulture v resnici skriva najočitnejši rasizem. Takšna je zgodba o romski deklci, ki jo je kupil Rom, jo posiljeval, mučil in izoliral. Slovenske sodne oblasti so ob tem izjavile, da je takšno početje treba tolerirati, saj gre za človeka iz "drugačne kulture". Sporočilo, ki ga ta izjava vsebuje, v resnici ni prežeto z duhom multikulturalizma, temveč je prikrito rasistično. Romska kultura naj bi torej bila v resnici brutalna, nasilna, v njej naj bi se maltretirali in posiljevali otroci, kupovale deklice. Ni težko dojeti, kako prav pride takšna izja-

va nacionalističnim krogom. Povedano drugače, ko se bo v taisti kulturi nekdo hotel znebiti Romov, kot se jih hočejo na primer postkomunistične oblasti na Slovaškem, se bo skliceval na isti primer, katerega barbarstvo bo v tistem hipu ovira za vstop države v Evropsko unijo. Enkrat je nasilje opravičeno z "drugačno kulturo", saj nekatere "razvite" družbe očitno še nimajo formule, kaj storiti, ko so soočene z brutalnim nasiljem nad deklcami in ženskami, drugič pa je to isto nasilje argument za diskreditiranje "drugačne kulture". V tem hipu je lažje na hitro skočiti v diskurz o "drugačni kulturi", kot se resno soočiti z vsakdanjim nasiljem. V nacionalističnem kulturnem bazenu pomeni "drugačnost" v resnici biti nekaj manj. Je torej prvi korak za diskreditacijo in preganjanje. Sodstvo je s to izjavo hotelo pokazati svojo človeškost, tolerantnost do drugačnosti (k sodelovanju so povabili ljudi, ki so bojda strokovnjaki za "romsko drugačnost"), v resnici pa je sproduciralo cel kup fašizoidnih sporočil.

Močnik poudarja, da fašizem temelji na tistem, kar je v ljudeh najboljše. Tu pa smo še na področju psihologizacije vsakdanjega življenja in tudi psihologizacije politike. Značilnost desnih ekstremizmov je, da se njihovo članstvo rekrutira iz totalnega nezaupanja v politiko in iz totalnega zaupanja v enega od politikov – iz zaupanja v vodjo. V jedru tistega, kar poimenujejo fašizem, je torej v resnici ljubezen, služenje drugemu, pozaba sebe za drugega. Na mikroravni tega fenomena lahko nekaj podobnega opazujemo v ideji sodobne dobrodelnosti. Tudi ideja dobrodelnosti temelji na ljubezni do drugega. Tako dobi tisti, na katerega se dobrodelnost usmeri, denar, hrano, prenočišče zaradi naše dobrote. Tisto, kar je v resnici njegova pravica, postane tako naša ljubezen. V zameno za dobroto pričakujemo njegovo ali njeno hvaležnost. Tako sta združena dva v ideji o dajanju in sprejemanju, v ideji ljubezni in ne v ideji o temeljnih človekovih pravicah. Tudi tu se srečamo z ideologijo, ki izhaja iz ljubezni, tudi tu imamo produkcijo totalne odvisnosti, ki se kaže v imperativu hvaležnosti. Namesto socialne države, v kateri ima vsak pravico do življenja, ki se kar najbolj približa ekonomski ravni, ki jo živi večina prebivalstva, imamo psihologizacijo političnega vprašanja strnjeno v formuli o dobrodelnosti.

Povsem drugačne miselne koncepte pa prinaša beseda solidarnost, ki ustvarja redko možnost za razmišljanja o vizijah. Koncept solidarnosti je na binarno opozicijski ravni nasprotje liberalizmu, ki v solidarnosti vidi preživeto ideologijo, v individualizmu in orientiranosti nase pa svobodo. Avtorjev koncept solidarnosti pa je tudi implicitna kritika tistih idej, ki temeljijo na idealizaciji skupnosti v smislu Volksgemeinschaft. V njih se zdi solidarnost nekaj naravnega, del preteklosti, ko je še obstajala "naravna skupnost", torej tudi "naravna solidarnost". Ko se zagovorniki teh predstav romantično obračajo nazaj v čas "prej", ne da bi ta "prej" tudi zares lahko določili, se na konkretni ravni v sedanjosti odločajo proti solidarnosti. Solidarnost v knjigi ne pomeni "duhovi iz preteklosti", temveč pomeni soodvisnost med ljudmi, ki se za solidarnost in za ustvarjanje novih alternativ zavestno odločijo. Beseda solidarnost je postavljena v čas sedaj in v prihodnje, torej v čas, ki ga še lahko soustvarjamo ter o njem mislimo na najrazličnejše utopizme. Ustvarjanje vizij pomeni namreč dvoje: nasprotovanje obstoječemu stanju in nasprotovanje prepričanjem, da je moč "tam zunaj" pri multinacionalkah, svetovni velesili, oddaljeni politiki. Če namreč pritismo na verovanje, da nimamo nobenega vpliva, tudi odgovorni ne moremo biti. V prepričanju o neodgovornosti za dogodke okoli nas pa vstaja fašizoidni diskurz. V jeziku tagalog, enem od filipinskih jezikov, ki so preživeli španski kolonializem in ameriški imperializem, pomeni beseda moč (kapang yari han) dogodek, s katerim nekaj naredimo. Moč – kapang yari han so imele skupine, ki so s svojim delovanjem spreminjale stvari. Najprej je bila ta beseda omejena na delovanje oblastnih struktur, potem pa je postala vodilo mnogim odporiškim skupinam, ki so verjele, da ima vsak človek nekaj moči, pa tudi če sebe primerja s hiensko močjo kapitala na mikro- ali makroravni. Tudi Audre Lorde, velika borka za pravice temnopoltih ljudi v ZDA in za pravice žensk, je v svoji poeziji in prozi vedno znova poudarjala, da ima vsakdo košček moči. Če ga ne uporabimo, se bo kot bumerang vrnil proti nam v negativni obliki, in včasih v podobi fašizma. Tako kot je soodgovoren tisti, ki piše o stvareh, ki jih vidi, je soodgovorno tudi bralstvo. Tisti ali tiste, ki se jim breme zdi pretežko, naj se knjigi izognejo. Vsi drugi ali druge pa knjige ne smete obiti.

Igor Pribac

ISKANJE IZGUBLJENE MORALE

Eugenio Scalfari: Alla ricerca della morale perduta, Rizzoli, Milan 1995; 175 str.; cena: 24.000 Lit.

Reči, da je Eugenio Scalfari eno najuglednejših peres italijanskega novinarstva, je skoraj premalo. Novinarskega vaještva skoraj ni spoznal. Leta 1955 je bil med ustanovitelji tednika *L'Espresso*, svoj sloves v Italiji in drugod pa dolguje predvsem svojemu drugemu ustanoviteljskemu dejanju: leta 1976 je bil med pobudniki nastanka dnevnika *La Repubblica*, enega od štirih najvplivnejših vseitalijanskih dnevnikov, ki ga je kot odgovorni urednik zelo uspešno vodil okroglih dvajset let, vse do letošnje pomladi, ko je, neposredno po zmagi Oljke, ki jo je s svojo uredniško politiko in prenicljivimi uvodniki odkrito podpiral, s tega položaja na lastno željo odstopil – ne zato, da bi se iz časnikarstva povsem umaknil, pač pa da bi imel več časa za